

Research paper
3 (4), 31-56, Winter, 2025

Persian Verb Inflectional Schemas Based on Construction Morphology

Faezeh Arkan¹

¹ Assistant Professor of Linguistics, Faculty of Humanities, Hazrat-e Masoumeh University, Qom, Iran. (Corresponding Author) E-mail: faarkan@yahoo.com

Article Info

Article type:

Research article

Article history:

Received: 22 Mar. 2024

Accepted: 17 July 2024

Keywords:

verb inflectional schema,
verb inflectional construction,
constructional schema,
form-meaning correspondence,
morphological phenomena

ABSTRACT

This research examines the Persian verb inflectional schemas based on Construction Morphology. It investigates the asymmetry between form and meaning in some Persian verb inflectional schemas and CM treatment of alternations in verb inflection. For this purpose, 130 verb roots were collected from the Zansou Persian Dictionary and some verbs were explained in a descriptive-analytical method. Based on the constructional approach, the inflectional properties of each schema are inherited from the upper general constructional schema using the default inheritance. These properties together with the verb stem are represented as a holistic unit in a systematic relationship with one semantic unit. By using constructional schemas of verb inflection, while having alternants and different degrees of motivation between form and meaning of verbs, it is possible to show the generalizations of the Persian verb inflection consistently. Summing up, instead of morphophonological rules, zero morph, and morphological phenomena, the theoretical device of construction and the separation of form and meaning of inflected verb are used and a generalized constructional analysis is presented. However, its challenge is that the grammatical analysis of the Persian verb inflection based on constructional schema becomes partly unconstrained.

Cite this article: Arkan, F. (2024). "Persian Verb Inflectional Schemas Based on Construction Morphology". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 3 (4.), 31-56.

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: [10.22034/jls.2024.140888.1090](https://doi.org/10.22034/jls.2024.140888.1090)

1. Introduction

This research seeks to investigate the correspondence between form and meaning in a number of Persian verb inflectional schemas based on Construction Morphology (CM). To be more precise, this research has examined how the constructional approach accounts for the asymmetry between form and meaning of a lot of Persian inflected verbs and what is its treatment of the morphological phenomena such as stem allomorphy, suppletion, syncretism in the explanation of in the inflection of Persian verbs. The aim of this research has been to find out to what extent the constructional approach is helpful or challenging in explaining the Persian verb inflection. Indeed, what matters is how the constructional approach captures idiosyncratic and unpredictable properties of Persian inflected verbs along with regular cases by means of common theoretical devices and criteria in CM.

2. A brief note of previous works

The classical problem of inflection is the complex relationship between the form and meaning of a word (Booij, 2010a: 10). Among the researches into inflection, Anderson (1982) considers a holistic relationship between the complex form and the morphosyntactic representation of inflected forms. Also, Halle and Marantz (1994), based on Distributed Morphology, take allomorphy and the choice among competing allomorphs into consideration in explaining inflection.

Samei (2016) considers the verb to be the most complex inflectional construction in the Persian language, which is inflected in terms of tense, mood, aspect, person, number, Also, Qatreh (2006) believes that one of the characteristics of the modern Persian language is that the inflectional features of tense, mood and aspect (in a verb) can be combined in different ways. Anoushe (2018) argues that , contrary to traditional descriptions, the only past tense affix in Persian is the phonological alternation "d/t". Therefore, there is no element called present or past stem in Persian, but there is a verbal root with present and past allomorphs, the realization of which depends on the phonological environment and not on the morphological structure. Maleki Moghaddam and others (2107) believe that the one-many and many-one correspondence of the form and the inflectional features of Persian verb can be explained according to "word and paradigm" approach. Similarly, Arkan and Heidarpour (2020) state , within the lexeme-based approach, present and past stems occupy cells in a verb paradigm and they are considered as allomorphs of the verb which can be realized diversely according to morphophonological environment.

3. Theoretical framework

Construction Morphology (CM), subsumed under Construction Grammar, was developed by Booij (2007, 2009, 2010a and b) and Goldberg (2003), which has a relatively new approach to the analysis of language units. In CM, constructional schemas specify that there is a systematic relation between form and meaning of words as instantiations of dominating schemas and this correspondence is highly important in the analysis of words which are dominated by general schemas. In inflection, the correspondence between form and meaning of inflected forms of words is a complicated one which can be realized diversely such as one-to-one relationship, suppletion, extended exponence and syncretism. In

addition, Spuy (2017) has studied different inflectional constructions within the framework of CM and he has introduced mathematical formulations for every inflectional construction, especially for irregular/ idiosyncratic instantiations, to clarify their formal and semantic aspects according to CM. Theoretically, this research uses the CM concepts and Spuy's formulations in explaining Persian verb inflection. It must be noted that in Construction Morphology, an important concept for inflectional morphology is the paradigm, which relates one construction to another and these constructions are related to each other paradigmatically (Spuy, 2017). A construction is defined as a conventional mapping or pairing between a form and a meaning (Booij, 2010a). This mapping can be symbolized as a schema:

/ FORM/v [FUNCTION] ' GRAMMATICAL MEANING' action/state

4. Research methodology

In this research, 130 Persian verb roots were collected from Zansou Dictionary (Keshani, 1993) and their present and past stems of these verbs (especially irregular ones) along with their inflected forms in the past tense, imperative and subjunctive moods and some other morphosyntactic features were analyzed with a descriptive-analytical method according to constructional mechanisms including hierarchical vocabulary, default inheritance and the degree of motivation. In addition, the constructional schemas dominating these verb forms were represented and discussed. In these schemas, the formal and semantic aspects of the inflected verbs respectively represented the morphological/syntactic information as well as the meaning. In this framework, the morphological complexities and the lack of one-to-one relationship between the Persian inflected verb forms and their meaning, that is, the correspondence between their form and meaning were examined. In general, the irregular cases with idiosyncratic and unpredictable properties have been a challenge for morpheme-based morphological approaches, so this research aimed to clarify how the constructional approach, in line with lexeme-based morphology, deals with this challenge. It should be pointed that the selected verbs in this research had mostly irregular inflected forms and they deviated from the one-to-one relationship between their form and the meaning and they had various morphological behaviors. The important thing was whether the various verb inflectional constructions in Persian could be accounted for consistently by means of general constructional schemas and subschemas or not.

5. Conclusion

Different types of Persian verb inflections are considered as constructions being related paradigmatically. An inflected verb is considered as an inflectional construction with a systematic relationship of form and meaning. Of course, there are a lot of asymmetries in the form and meaning of the Persian inflected verbs, that is, they often deviate from the default properties of more general schema, but they are captured in the lower subschemas without losing the possibility of expressing that they are instantiations of more general schema.

In response to the question of the current research about the asymmetry of form and meaning of Persian inflected verbs, it should be said that assuming the separation of the formal aspect from the semantic aspect of the Persian verb inflectional constructional schema causes these aspects to behave differently and to be independent, so it is not necessary for them to have one-to-one relationship, because each aspect is considered as a whole unit and the whole formal unit corresponds to the whole semantic unit regardless of internal elements. As a result, this holistic view can account for the instantiations (Persian inflected verbs) with asymmetry in their form and meaning, though there is a systematic relationship of form and meaning in these verbs, because the whole form indicates one semantic unit.

In response to another question of the research, the treatment of CM towards the morphological phenomena such as stem allomorphy, suppletion, syncretism in the inflection of Persian verbs, it should be stated that the irregularities and idiosyncrasies can be accounted for through the mechanism of default inheritance. By means of default inheritance, it is not necessary to keep all the information of the higher node in the lower node and the unpredictable and specific properties can replace general properties of the dominating schema despite the fact that these irregular cases remain as the subschema of the main general schema. Therefore, the advantage of this approach is that in spite of the formal variations in the inflectional construction of the Persian verb, instead of providing solutions such as morphophonological rules, zero morphemes, and various morphological phenomena to justify the irregularities and specific cases, constructional schemas can be used to justify the different types of the Persian verb inflectional constructions.

Constructional analysis of Persian verb inflection seems generalized and cost-effective, because different degrees of abstraction and motivation between the form and meaning of the verb construction from the highest level to the lowest level can be explained with all its formal regularities and irregularities. But its consequence is that the analysis of the Persian verb inflectional construction is somewhat unconstrained, so that it is not clear to what extent the form of the inflected verb can be asymmetric with its meaning. Of course, the answer to this question requires more research.

دوره ۳، شماره ۴، شماره پیاپی ۸، زمستان ۱۴۰۳، ص. ۳۱-۵۶

بررسی طرح‌واره‌های تصریفی فعل در چارچوب صرف ساختی

فائزه ارکان^۱

۱. استادیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه حضرت معصومه (س)، قم، ایران faarkan@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	این پژوهش به بررسی طرح‌واره‌های تصریفی فعل فارسی در چارچوب صرف ساختی می‌پردازد و عدم تقارن صورت و معنا را در شماری از طرح‌واره‌های تصریفی فعل و نیز برخورد رویکرد ساختی را با تنوعات در رفتار تصریفی افعال فارسی تحلیل می‌نماید. بدین منظور ۱۳۰ ریشه واژگانی فعلی از فرهنگ زانسوگردآوری و نمونه‌هایی از افعال با روشی توصیفی-تحلیلی بررسی شده‌اند. به کمک طرح‌واره‌های ساختی و وراثت پیش‌فرض، مشخصه‌های تصریفی هر فعلی از طرح‌واره ساختی مسلط بر آن به ارث گرفته می‌شود و این مشخصه‌ها به همراه ستاک فعلی متناسب به عنوان یک کل واحد تحقق‌صوری می‌یابند که با یک واحد معنایی در تناظر هستند. با این شیوه، می‌توان تصریف فعل فارسی را در عین تنوعات صوری و میزان متفاوت انگیزختگی میان صورت و معنا به شیوه‌ای منسجم تبیین کرد. از این رو، به جای تمرکز بر قواعد واج-واژی فراوان، تکواژ صفر و توجیه پدیده‌های صرفی گوناگون می‌توان از مفهوم ساخت و فرض وجود تمایز بعد صوری از بعد معنایی در ساخت تصریفی فعل بهره برد و تحلیلی تعمیم‌یافته ارائه داد، اگرچه چالش آن این است که تحلیل دستوری از ساخت تصریفی فعل فارسی را تاحدی نامقید می‌سازد.
تاریخ وصول:	
۳ فروردین ۱۴۰۳	
تاریخ پذیرش:	
۲۸ تیر ۱۴۰۳	
واژه‌های کلیدی:	
طرح‌واره تصریفی فعل، ساخت تصریفی فعل فارسی، طرح‌واره ساختی، تناظر صورت و معنا، پدیده‌های صرفی	

استناد: ارکان، فائزه (۱۴۰۳). «بررسی طرح‌واره‌های تصریفی فعل در چارچوب صرف ساختی». پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۳ (۴)، ۳۱-۵۶.

حق مؤلف: نویسندگان

ناشر: دانشگاه کردستان

DOI: [10.22034/jls.2024.140888.1090](https://doi.org/10.22034/jls.2024.140888.1090)

۱. مقدمه

«صرف ساختی»^۱ در چارچوب دستور ساختی، ازسوی زبان‌شناسانی همچون بوی^۲ (۲۰۰۷، ۲۰۰۹، ۲۰۱۰ الف و ب) و گلدبرگ^۳ (۲۰۰۳) شکل‌گرفت که رویکردی نسبتاً جدید به تحلیل واحدهای زبانی دارد. مطالعات صرفی زبان‌ها در چارچوب این مدل دستوری، میزان کارایی این مدل و نقاط قوت و ضعف آن را روشن می‌سازد. در این راستا، با توجه به ضرورت تحلیل ساخت صرفی زبان فارسی از منظر رویکردهای صرفی جدید، چندین نوع از ساخت‌های تصریفی فعل فارسی را در چارچوب معیارهای صرف ساختی بررسی می‌کنیم. درواقع، در این پژوهش با بهره‌ا از آراء بوی (۲۰۱۰ الف و ب) و دیدگاه اسپوی (۲۰۱۷) بر مسئله عدم تقارن صورت و معنای فعل صرف شده فارسی تمرکز می‌کنیم و هدف این است تا ببینیم رویکرد ساختی تا چه میزان می‌تواند در تحلیل ساخت تصریفی فعل فارسی رهگشا یا دارای چالش باشد. به طور خاص سوالات این پژوهش بر این اساس است که چگونه می‌توان عدم تقارن صورت و معنای فعل صرف شده فارسی را به کمک رویکرد ساختی توجیه‌کرد و پدیده‌های صرفی موجود در افعال صرف‌شده فارسی از جمله تکواژگونگی^۴، مکمل‌گونگی^۵ و همتانمایی^۶ را چگونه می‌توان به کمک طرح‌واره‌های ساختی^۷ تحلیل و توجیه کرد.

در این پژوهش، ۱۳۰ ریشه فعلی از فرهنگ زانسو(کشانی، ۱۳۷۲) گردآوری شد و ستاک‌های حال و گذشته این افعال و در نهایت صورت کامل افعال صرف‌شده آن‌ها که مورد استفاده در تصریف زمان گذشته، وجوه امر و التزامی و ... هستند، بررسی شدند. باید اضافه‌کرد که در بررسی داده‌ها، نمونه افعالی انتخاب شدند که شکل‌گیری‌شان، جدای از وندافزایی، با پدیده‌های صرفی از جمله تکواژگونگی ستاک^۸، مکمل‌گونگی و همتانمایی همراه هستند که از رابطه یک-به-یک میان صورت و معنای فعل عدول می‌کنند و رفتارهای صرفی متنوعی دارند. آن‌چه که اهمیت دارد این است که باید دید آیا تنوعات ساخت‌های تصریفی فعل را می‌توان در قالب طرح‌واره‌های ساختی عام/ اصلی و خاص (زیرطرح‌واره‌ها) بازنمایی و توجیه نمود.

در ساختار این پژوهش، پس از مقدمه، پیشینه پژوهش به معرفی برخی از آثاری می‌پردازد که درحوزه تصریف فعل فارسی به‌ویژه در چارچوب صرف واژه‌بنیاد^۹ و صرف ساختی است و پس از آن روش پژوهش، مبانی نظری صرف ساختی طرح‌می‌گردد. در بخش تحلیل داده‌ها، به بررسی ابعاد صوری و معنایی طرح‌واره‌های ساختی افعال صرف شده می‌پردازیم که به شکل صورت‌بندی‌ها و در

^۱ Construction Morphology (CM)

^۲ G. Booij

^۳ A.E. Goldberg

^۴ allomorphy

^۵ suppletion

^۶ syncretism

^۷ constructional schema

^۸ stem allomorphy

^۹ Lexeme-based Morphology

شبکه‌ای از واژگان سلسله‌مراتبی^۱ بازنمایی می‌گردند و با توجه به معیارهای صرف ساختی آن‌ها را تحلیل می‌نماییم. در بخش پایانی، نتیجه‌گیری و منابع ارائه می‌گردند.

۲- پیشینه پژوهش

صرف تصریفی در زبان نقطه تلاقی صرف و نحو است که فرایندهای آن شکل صوری کلمه را با توجه به بافت صرفی‌اش پردازش می‌نمایند و صورت‌های یک کلمه و یا به عبارتی دیگر، کلمات دستوری آن را خلق می‌کنند. در واقع، تصریف، نمایش اطلاعات دستوری از طریق تغییر در صورت‌های کلمه است (بائرمن^۲، ۲۰۱۶: ۱). آندرسون^۳ (۱۹۸۲) دستگاه تصریفی زبان را مجموعه‌ای از قواعدی در نظر می‌گیرد که بر روی بازنمود واژی- نحوی^۴ گره‌های پایانی در یک جمله اعمال می‌شوند، یعنی این مشخصه‌های تصریفی/ واژی-نحوی^۵ بر صورت واجی یک واژه (یا ستاکه‌پایش) در جمله اعمال می‌شوند تا صورت روساختی کلمه صرف شده را با تغییر ستاک واژگانی از طریق وندافزایی، دگرگونی واکه‌ای، تکرار (دوگان‌سازی) و تغییرات صوری دیگر به دست می‌دهند، مشروط بر این که ساختار خاصی تولید شود. در این جا، هیچ رابطه یک به یکی بین مشخصه‌های واژی- نحوی و یک صورت کلمه خاص وجود ندارد و رابطه بین بازنمود نحوی و صورت کلمه، رابطه‌ای تقریباً «کل‌گرا»^۶ است و قواعد تصریفی بخش واجی زبان جایگزین فهرستی از تکواژها می‌شوند (آندرسون، ۱۹۸۲: ۵۹۵-۵۹۶).

مسئله کلاسیک تصریف، رابطه پیچیده بین صورت و معنای یک کلمه است (بوی، ۲۰۱۰ الف: ۱۰). از آنجائی که در بخش صیغگان تصریفی زبان‌ها، معمولاً رابطه یک‌به‌یک بین صورت کلمه (کلمه صرف شده) و معنای آن (مشخصه‌های واژی- نحوی یا به اصطلاح تصریفی همانند شخص، شمار، زمان و ...) در کلمات، کمتر وجود دارد و نمود صوری چند مشخصه تصریفی می‌تواند در قالب یک وند یا تغییرات آوایی در کلمه باشد و یا روابط پیچیده‌ای بین مشخصه‌های تصریفی و نمود صوری‌شان وجود دارد، به طوری که نتوان آنها را از هم تفکیک کرد. براساس رویکردهای صرفی کلمه/واژه بنیاد^۷ از جمله صرف ساختی، یک کلمه صرف شده به عنوان یک کل واحد در مقایسه با کلمه دیگری در صیغگان تصریفی متناسب قرار می‌گیرد و دیگر نیازی به تحلیل تکواژ بنیاد و تفکیک تکواژهای موجود در این صورت کلمه تصریف شده و تطبیق یک‌به‌یک با هر یک از مشخصه‌های تصریفی مربوطه نیست، مثلاً در تحلیل صیغه فعلی «می‌آموزم»، تکواژهای «می»، «آموز» و «م» به شکل واحدهای مجزا به شمار نمی‌آیند بلکه به صورت کل واحدی محسوب می‌شوند که مجموعاً بر مشخصه‌های تصریفی زمان حال، اول شخص و مفرد دلالت می‌کند.

¹ hierarchical lexicon

² M. Baerman

³ S.R. Anderson

⁴ morphosyntactic

⁵ morphosyntactic properties

⁶ holistic

⁷ word/ lexeme-based approach

در میان آثار زبانشناسان غیرایرانی در زمینه تصریف و عدم تقارن دائمی میان صورت و معنای کلمه، می‌توان به هله و مارانتز (۱۹۹۴: ۱۲۳) اشاره کرد که در بستر صرف توزیعی^۱، تکواژگونی را شماری از تغییراتی تعبیر می‌کنند که یک تکواژ حین شکل‌گیری ساختار صرفی متحمل می‌شود. آن‌ها (۱۹۹۴) به واحدهای واژگانی اشاره می‌کنند که طبق مشخصه‌های واژی- نحوی فهرست شده‌اند و برای درج در گره پایانی یک ساخت بایکدیگر رقابت می‌کنند تا نمود عنصر پایانی حاصل را تظاهر دهند. همچنین، سیدیکی^۲ (۲۰۰۹) و هوگن^۳ و سیدیکی (۲۰۱۳) نیز در مورد تکواژگونی و به طور خاص مکمل‌گونی به این نتیجه رسیدند که مکمل‌گونی در سطح وسیع‌تری به کار می‌رود و محدود به تکواژهای نقشی نمی‌شود.

در میان پژوهش‌های حوزه تصریف فعل فارسی، صادقی و ارژنگ (۱۳۵۶) هفت مشخصه تصریفی شامل زمان، شخص، وجه، نمود، نشانه نفی «ن-»، نشانه التزامی و امر «ب-» و نشانه استمراری (و نمود ناقص) «می-»، و جهت را برای فعل در نظر می‌گیرند. سامعی (۱۳۹۵: ۱۲) فعل را پیچیده‌ترین ساختمان تصریفی کلمه در زبان فارسی می‌داند که از لحاظ زمان، وجه، نمود، شخص، شمار، جهت و ایجاب (مثبت و منفی) صرف می‌شود. همچنین، قطره (۱۳۸۶) معتقد است یکی از ویژگی‌های زبان فارسی امروز این است که در آن معمولاً مشخصه‌های تصریفی «زمان»، «وجه» و «نمود» می‌توانند به شیوه‌های گوناگون با هم ترکیب شوند. برای مثال، در جمله «هفته پیش به مسافرت رفته بودم» مشخصه‌های «زمان گذشته»، «نمود کامل»، و «وجه اخباری» به طور هم‌زمان بیان شده‌است. علاوه بر این مفاهیم، «جهت» مجهول فعل نیز در زبان فارسی با تصریف نشان داده می‌شود، با استفاده از پسوند تصریفی «-ه»، که به ستاک گذشته فعل افزوده می‌شود، در کنار یکی از صورت‌های تصریف‌شده فعل «شدن»، مانند جمله «بسته‌ها به تمام مشتریان فرستاده شدند».

در خصوص ستاک گذشته فعل، پژوهش‌هایی در مورد تکواژگونی ستاک گذشته فعل فارسی انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم. منشی‌زاده (۱۳۷۷) با رویکردی تاریخی به بررسی تکواژ ماضی‌ساز و گونه‌های آن می‌پردازد و بر این باور است که تکواژ پایه ماضی‌ساز، تکواژ /t/ است که در مجاورت واکه یا همخوان واکدار به /d/ بدل می‌شود و تکواژهای /ad/، /id/، /ud/، /ft/، /st/ و /xt/ در دوره‌ای از زبان فارسی از راه قیاس با بن‌های ماضی موجود، پدید آمده‌اند و بن‌های ماضی بسیاری از این راه ساخته شدند که آن‌ها را قیاسی یا جعلی می‌نامد. برخلاف رویکرد تاریخی پژوهش فوق، کردزعفرانلو و همکاران (۱۳۹۴) با رویکردی نظریه‌بنیاد به بررسی واژ-واجی^۴ ستاک گذشته فارسی برخی از افعال بی‌قاعده فارسی با اتکاء بر اصول و قواعد واجی و در چارچوب نظریه بهیئگی پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که وند گذشته‌ساز /d-/ به صورت چهار تکواژگونه [d-

¹ Distributed Morphology

² D. Siddiqi

³ Haugen, J. D.

⁴ morphophonological

،-t، -ad، -id] در صورت‌های ستاک گذشته دیده می‌شود و نیز بر این باور هستند که در واج‌آرایی ساخت هجای فارسی، یک رابطه همبستگی میان واژه هسته و همخوان‌های خوشه پایانی در ستاک‌های دارای هجای CVCC وجود دارد و نیز در تمامی این ستاک‌ها اصل سلسله‌مراتب رسایی رعایت شده است.

انوشه (۱۳۹۷) تصریف زمان گذشته را در زبان فارسی بر پایه نظریه صرف توزیعی در برابر کمینه‌گرایی واژه‌گرا بررسی و بازنگری کرده و به این نتیجه می‌رسد که با توجه به فرضیه حرکت فعل در محمول‌های بسیط و مرکب زبان فارسی، فعل‌های واژگانی و دستوری درون گروه فعلی (کوچک) از طریق فرایند پسانجوی ادغام صرفی به هسته زمان حرکت می‌کنند تا از این رهگذر وندهای زمان و مطابقه را جذب کنند. او سرانجام استدلال می‌کند که بر خلاف توصیف‌های سنتی، تنها وند گذشته در فارسی تناوب واجی و خودکار «د/ت» است؛ بنابراین عنصری به نام ستاک حال یا گذشته در زبان فارسی وجود ندارد، بلکه ریشه فعلی با دو تکواژگونه حال و گذشته وجود دارد که جایگاه تظاهر آن‌ها تابع محیط واجی و نه ساختواژی است. در پژوهشی دیگر، انوشه (۱۳۹۹) نیز تصریح می‌کند که از منظر نظری و تجربی به مفهوم ستاک نیازی نیست و با قائل شدن به دو ستاک حال و گذشته از تبیین برخی از ساخت‌های فعلی باز می‌مانیم. در پژوهشی دیگر در بستر صرف توزیعی، ارکان (۱۴۰۲) بر این باور است که در چارچوب مدل سیدیکی (۲۰۰۹)، اشتقاق تمام ستاک‌های گذشته افعال را می‌توان به شیوه‌ای یکسان از طریق حرکت و ادغام و هم‌جوشی، البته با توجه به محدودیت مسدودشدن جوش‌خوردگی ریشه فعلی با وند گذشته و روی دادن تصریف قاعده‌مند، تبیین کرد. در این رویکرد تحلیلی، دیگر نیازی به تبیین تنوع در صورت ستاک‌های گذشته براساس شرایط واژ-واجی و تمرکز بر قواعد بازآرایی^۱ متعدد و ذکر راه حل برای هر فعل یا طبقه‌ای از افعال بی‌قاعده نیست.

بیشتر پژوهش‌ها در زمینه تصریف فعل فارسی با رویکرد تکواژ-بنیاد انجام شده است، اما با توجه به پیچیدگی ساختار تصریفی افعال، ضروری است تا تحلیل افعال صرف شده به کمک رویکرد واژه‌بنیاد (کل‌گرا) نیز عمیق‌تر مطالعه شود تا کارایی آن در حوزه تصریف فعل این زبان مشخص گردد. در پژوهش‌های مربوط به تصریف فارسی در چارچوب رویکرد واژه‌بنیاد، می‌توان به پژوهش ملکی مقدم و همکاران (۱۳۹۶) اشاره کرد که با استفاده از رویکرد «کلمه و صیغگان»^۲، تناظر^۳ یک به چند یا چند به یک مشخصه‌های تصریفی فعل را در زبان فارسی قابل تبیین می‌دانند. رویکرد کلمه و صیغگان به این دلیل که در آن، به واژه به عنوان یک کل نگریسته می‌شود، با رویکردهایی چون «عنصر و ترتیب»^۴ و «عنصر و فرآیند»^۵ فرق دارد؛ زیرا در این رویکردها، پیچیدگی ساختواژی^۶ کلمات [تعداد

^۱ readjustment rules

^۲ Word and paradigm

^۳ correspondence

^۴ Item and arrangement

^۵ Item and process

^۶ morphological complexity

عناصر تشکیل‌دهنده یک ساخت] و معنایشان عمدتاً به واسطه تقسیم آن‌ها به توالی از واحدهای مجزا بررسی می‌شود. همچنین، به باور آنان، صیغگان یا الگوهای تصریفی فعل در زبان فارسی ماهیت واژی- نحوی دارند و با قائل شدن به الگوی لایه ای برای فعل فارسی، نقش‌های چندگانه الگوهای تصریفی فعل فارسی از یکدیگر تفکیک می‌شوند. به این ترتیب، توجیه و تبیین ویژگی‌ها و مشخصه- های فعل فارسی با استفاده از رویکرد « کلمه و صیغگان » امکان‌پذیر می‌شود. در همین راستا، ارکان و حیدرپور (۱۳۹۹) در بحث پیرامون تکواژگونی و ستاک‌های فعلی اظهار می‌دارند که در چارچوب رویکرد واژه-بنیاد در تحلیل صرفی، ستاک فعلی در صیغگان ساخت‌واژی یک فعل جایگاه یا صورتگاه^۱ مخصوص به خود را داراست که به عنوان صورت آوایی، پایه واژه‌سازی و تصریف است و اساساً ستاک حال و گذشته یک فعل را از تکواژگونه‌های آن فعل در نظر می‌گیرند که متناسب با محیط واژه-واجی نمودهای متنوعی دارد.

قابل ذکر است که پژوهش فوق از منظر رویکرد ساختی است و نوآوری پژوهش حاضر نیز براین اساس است تا ببینیم صرف ساختی (همراستا با صرف واژه‌بنیاد و با دیدگاه صیغگانی از فعل) با قاعده- مندی‌ها و به ویژه تنوعات رابطه پیچیده صورت و معنا در نمونه‌هایی از ساخت تصریفی فعل فارسی چه برخوردی دارد، که از این منظر کمتر بررسی شده است.

۳- روش پژوهش

در این پژوهش، ۱۳۰ ریشه فعل فارسی از فرهنگ زانسو (کشانی، ۱۳۷۲) گردآوری شد و صورت‌های فعلی صرف شده مبتنی براین ریشه‌های فعلی با روشی توصیفی- تحلیلی برطبق معیارهای ساختی از جمله واژگان سلسله‌مراتبی، وراثت پیش‌فرض تحلیل می‌شوند و نیز در قالب طرح‌واره‌های ساختی به شکل صورت‌بندی‌های ریاضی‌گونه بازنمایی می‌گردند. در صورت‌بندی‌ها، ابعاد صوری و معنایی داده‌ها به ترتیب معرف اطلاعات صرفی و نحوی و نیز معنایی داده‌ها هستند که مورد بحث قرار می‌گیرند و رابطه نظام‌مند میان این دو بُعد مطالعه و تحلیل می‌گردند. در این راستا، پیچیدگی‌های ساختواژی و نبود رابطه یک-به-یک میان صورت افعال صرف شده فارسی با معنای آن‌ها و به عبارت دیگر، مفهوم تناظر و همبستگی میان صورت و معنا در داده‌ها بررسی می‌شود. این موارد، چالشی برای رویکردهای صرفی تکواژبنیاد است و اکنون باید دید رویکرد ساختی چگونه با این چالش برخورد می‌کند.

۴. مبانی نظری

صرف ساختی در راستای رویکرد صرفی واژه-بنیاد واحدهای زبانی را تحلیل می‌کند و مفاهیم بنیادینی همچون ساخت/ طرح‌واره ساختی^۲، رابطه نظام‌مند صورت و معنا^۳ در یک ساخت زبانی اهمیت زیادی دارد. در این رویکرد صرفی، کلمه/واژه در قالب یک ساخت کُل‌گرا^۴ و همبسته در نظر گرفته می‌شود.

^۱ cell

^۲ schema

^۳ systematic form- meaning correspondence

^۴ holistic

ساخت کلمه به سان یک قالب ساختی است که عناصر درونی آن در کانون توجه قرار ندارند و آن‌چه که در تحلیل کلمه و فرایندهای صرفی اهمیت دارد، کلیت ساخت و برون‌داد نهایی حاصل از فرایندهای صرفی از جمله اشتقاق و تصریف است که به طور عام با یک معنا در تناظر نظام مند^۱ هستند. این قالب کلی، طرح‌واره ساختی نام دارد که به طور پیش‌فرض ویژگی‌ها و مقوله کلمه (و البته همه واحدهای زبانی) را پیش‌بینی و تعیین می‌کند، مگر آن که ویژگی‌های خاص و غیرقابل پیش‌بینی در کلمه وجود داشته باشد. درواقع، این قالب‌ها به سان الگوهایی هستند که هم ساخت واحدهای زبانی موجود را توصیف می‌کنند و هم دستورالعملی برای ساخت واحدهای جدید در زبان هستند. بوی (۲۰۱۸) الگوهای صرفی^۲ را به عنوان ساخت‌هایی تفسیر می‌کند که نقش اساسی در ساخت دانش واژگانی و دستوری دارند و به هیچ‌گونه تفکیک دقیقی میان دستور زبان و واژگان باور ندارد. از این رو، مرزبندی قاطع میان کلمه و گروه نحوی (میان صرف و نحو) در واژگان سلسله‌مراتبی وجود ندارد. بوی (۲۰۱۵) الف (دو نقش را برای طرح‌واره‌های ساختواری در نظر می‌گیرد: واژه‌سازی و درحوزه تصریف، خلق صورت‌های یک کلمه خاص و نیز نقش انگیختگی^۳ در کلمات غیربسیط موجود در یک زبان (واژگان).

۱.۴ مفاهیم کلیدی صرف ساختی

در صرف ساختی، علاوه بر مفهوم ساخت، مفاهیمی همچون واژگان سلسله‌مراتبی/ پایگانی^۴، وراثت پیش‌فرض^۵ و انگیختگی در تحلیل‌های صرفی معرفی شده‌اند. علاوه بر این مفاهیم، کلیدواژه تصریف نیز در این قسمت، در راستای این مفاهیم بررسی می‌شود.

۱.۱.۴ واژگان سلسله‌مراتبی

مفهوم واژگان سلسله‌مراتبی یکی از مفاهیم اساسی است که مبنای تحلیل دستوری واحدهای زبانی است. واژگان سلسله‌مراتبی شامل چندین سطح از طرح‌واره‌های واژه‌سازی است، به‌طوری که هرچه از سطوح بالا به پایین حرکت کنیم، تعمیم و انتزاع کمتر می‌شود و در پایین‌ترین سطح به مصادیق این طرح‌واره‌ها یعنی کلمات واقعی یک زبان مواجه می‌شویم. طرح‌واره‌ها در سطح بالاتر الگوهای عام‌تری هستند که در سطوح پایین‌تر، میزان مشخص‌بودگی^۶ آنها افزایش می‌یابد و در انتهای‌ترین سطح، واحدهای زبانی هستند که بر اساس سطوح بالاتر نمونه‌سازی شده‌اند و هرکدام از این نمونه‌ها یک واحد واژگانی را بیان می‌کنند (بهرامی خورشید، ۱۳۹۸). به بیانی دیگر، درجه طرح‌وارگی^۷ رابطه‌ای

^۱ تناظر / رابطه نظام مند لزوماً به معنای رابطه یک به یک میان صورت و معنا در یک ساخت زبانی نیست. بلکه به معنای این است که یک واحد ساخت با هر نوع پیچیدگی ساختواری (چه ساختار درونی بسیط باشد، چه غیربسیط) کلاً با یک واحد معنایی همبستگی دارد.

^۲ morphological patterns

^۳ motivation

^۴ hierarchical lexicon

^۵ default inheritance

^۶ specificity

^۷ schematicity

میان یک طرح‌واره و نمونه‌ها یا مصداق‌های آن است، به طوری که طرح‌واره یک ساختار مفهومی تقریباً نامشخص بوده^۱ دارد؛ درحالی‌که، مصداق‌های آن درجات بالایی از مشخص‌بودگی را دارند (کروچین^۲، ۲۰۰۹: ۱۸).

۲.۱.۴ وراثت پیش‌فرض

ماهیت سلسله‌مراتبی واژگان محصول عملکرد سازوکاری به نام «وراثت پیش‌فرض» است. براساس این سازوکار، مشخصات مربوط به هر ویژگی از گره بالاتر به گره پایین‌تر به ارث می‌رسد. طرح‌واره-های سطوح پایین‌تر ویژگی‌های طرح‌واره‌های سطوح بالاتر را به ارث می‌برند^۳، مگر آن که گره پایین‌تر خود دارای مشخصات دیگری برای آن ویژگی باشد. اهمیت چنین سازوکاری به هنگام توصیف آن دسته از ساخت‌های زبانی مشخص می‌شود که با وجود داشتن نقاط مشترک، دارای ویژگی‌های متفاوتی نیز هستند. به کمک وراثت پیش‌فرض می‌توان بدون از دست‌دادن تعمیم‌های کلی ناظر بر ساخت‌های مشابه، تمایزهای آن‌ها را نیز توجیه کرد و بدون نیاز به قائل شدن به موارد استثنا، مرتبط‌بودن چنین ساخت‌هایی را در شبکه زبانی نشان داد (بوی، ۲۰۰۹: ۲۰۱۰ ب: ۲۷-۳۰). در صرف ساختی، وراثت به معنای انگیزختگی است و رابطه بین طرح‌واره و واژه‌های وابسته به آن از نوع انگیزخته است (بوی، ۲۰۱۳). انگیزختگی بدین معناست که رابطه غیردلبخواهی میان صورت و معنای یک ساخت زبانی وجود دارد (بوی، ۲۰۱۷: ۱۳). انگیزختگی ماهیتی مدرج دارد. گاهی، کلمه دارای ویژگی است که مطابق با ویژگی طرح‌واره اصلی نیست و در نتیجه، درجه انگیزختگی کاهش می‌یابد. از منظر بوی (۲۰۱۷) محاسبه ویژگی‌های ساخت‌های زبانی یک‌دست و همسان نیست و اطلاعات عام در این سلسله مراتب غیریک‌نواخت^۴ می‌تواند با اطلاعات خاص جایگزین گردد. بوی (۲۰۱۰ ب: ۲۷) سازوکار وراثت پیش‌فرض را ضروری می‌پندارد، زیرا می‌توانیم بیان کنیم که یک کلمه ویژگی استثنایی دارد، گرچه در بیشتر موارد قاعده‌مند است.

در صرف ساختی، بوی (۲۰۱۰ ب: ۲۲) الگوهای تصریفی را به عنوان ساخت قلمداد می‌کند و به این نکته اشاره می‌کند که مسئله عدم تقارن در صورت و معنای ساخت‌های تصریفی باعث شده تا واژه‌شناسان گونه‌های صرف بازنمودی^۵ را مطرح کنند که بر مبنای آن، قواعدی وجود دارند که مسئول تحقق بخشیدن به صورت‌های واجی مربوط به یک کلمه هستند، همانند همانانمایی، مکمل گونگی، تکواژگونگی ستاک و... اما از نظر صرف ساختی، می‌توان آرایش خاص عناصر موجود در صورت کلمه [همانند ستاک‌های فعلی مختلف] را به عنوان قالب‌هایی کلی در نظر گرفت که مجموعه‌ای از

¹ unspecified

² J. Kerevčiene

³ inherit

⁴ non-monotonic

⁵ realizational rules

مشخصه‌های واژی-نحوی را نمایش می‌دهند و این مجموعه از مشخصه‌ها، بر ویژگی‌های کُل‌گرای یک ساخت تصریفی دلالت دارند.

۲.۴ تصریف

تصریف به پردازش شکل صوری کلمه براساس شماری از مشخصه‌های تصریفی یا واژی-نحوی در بافت نحوی می‌پردازد. در تصریف، رابطه بین صورت کلمه و مشخصه‌های تصریفی رابطه پیچیده‌ای است که گاهی به شکل رابطه‌ای یک به یک میان صورت و معنا تظاهر می‌یابد و در بسیاری از موارد نیز، رابطه یک به یک میان صورت و معنا وجود ندارد. برای نمونه، ممکن است یک وند تصریفی به چند مفهوم دستوری دلالت می‌کند و لذا ارزش و مفهوم آن به نوع ستاکی بستگی دارد که به آن می‌پیوندد (بوی، ۲۰۱۰: الف: ۱۰) یا یک مشخصه تصریفی ممکن است با دو عنصر صوری یا تغییرات آوایی غیروندی تظاهریابد، همانند مفهوم دستوری فعل آینده در زبان فارسی که با یک فعل کمکی و ستاک گذشته فعل بیان می‌شود. بوی (۲۰۱۰: الف: ۱۱) به این مسئله اشاره می‌کند که ممکن است عناصری در صورتهای صرف شده برخی کلمات ظاهرشود که نقشی در معنای کلمه صرف‌شده ندارند اما تظاهر آوایی‌شان ضروری است. این عدم تقارن میان صورت و معنا در تصریف به‌ویژه براساس رویکرد تکواژبنیاد مسئله‌ساز بوده‌است. در این راستا، براساس دیدگاه بوی (۲۰۱۵: الف) طرح‌واره‌های تصریفی همانند طرح‌واره‌های واژه‌سازی دارای ویژگی‌های کُل‌گرا هستند. همچنین، وی طرح‌واره‌های تصریفی را در مواردی که رابطه یک-به-یک میان صورت و معنا در تصریف وجود ندارد، بسیار کارآمد می‌داند. برطبق رویکرد ساختی، مشخصه‌های تصریفی هر صورت کلمه در صیغگان^۱ [مجموعه صورتهای تصریفی یک کلمه که طبقه صرفی آن‌ها را نشان می‌دهد] مربوطه‌اش به عنوان ویژگیهای ساختی آن در نظر گرفته می‌شوند، یعنی ویژگیهای آن صورت کلمه به عنوان یک کُل واحد است که در قالب طرح‌واره ساختی بیان می‌شود. این طرح‌واره ساختی، الگوی کلمات متعلق به یک طبقه صرفی را نشان می‌دهد، مثل طبقه صرفی فعل گذشته در فارسی. رویکرد ساختی با استفاده از طرح‌واره‌ها می‌تواند تعمیم‌های مربوط به تصریف را به خوبی نشان دهد. نقطه قوت دیگر در رویکرد ساختی به تصریف، وجود صورتهای چندواژه‌ای^۲ برای بیان یک مشخصه تصریفی است، همانند صورت فعل حال کامل^۳ در زبان انگلیسی که شامل فعل کمکی have و وجه وصفی است. در این ساخت، فعل کمکی have دیگر معنای واژگانی (مالکیت) ندارد، بلکه به دلیل حضورش در ساخت فعل حال کامل است که معنای «نمود کامل»^۴ را دارد. درواقع، این فعل کمکی، معنای خود را از ساخت مذکور می‌گیرد. در صرف ساختی، این نوع عبارت‌ها، اصطلاحات ساختی^۵ نامیده می‌شوند که در آن‌ها فعل کمکی به عنوان عنصر

^۱ paradigm

^۲ periphrastic expressions

^۳ present perfect

^۴ perfectivity

^۵ constructional idioms

ثابت یک ساخت تصریفی است، در حالی که جایگاه دیگر این ساخت، متغیر است و کلماتی از یک طبقه خاص می‌توانند جایگزین این جایگاه شوند. بنابراین، ویژگی‌های معنایی صورت‌های چندواژه‌ای مانند نمود کامل، ویژگی‌هایی کُلّ گرا هستند که ساخت تعیین‌کننده آن‌ها است (بوی، ۲۰۱۰ الف: ۱۱). همچنین بر مبنای دیدگاه بوی (۲۰۱۵ الف) تعمیم‌های صرفی در مورد صیغگان‌های تصریفی را می‌توان فقط براساس روابط جانشینی نظام‌مند^۱ میان صورت‌گاه‌های این نوع صیغگان محقق ساخت.

اسپوی (۲۰۱۷) در راستای آراء بوی (۲۰۱۰ ب) در مبحث تصریف به این نکته اشاره می‌کند که در چارچوب صرف ساختی با توجه به وجود رابطه نظام‌مند میان صورت و معنای یک ساخت تصریفی، می‌توان انواع این ساخت‌ها را توجیه کرد و به کمک طرح‌واره‌های ساختی عام و صورت‌بندی‌های ریاضی‌گونه انواع ساخت‌های تصریفی از جمله فعل را به صراحت بازنمایی کرد، بدون این که قائل به اشتقاق یک ساخت از ساخت دیگر باشد. بنابراین، در رویکردهای ساختی، دیدگاهی بازنمودی در تصریف همانند فرایندهای صرفی دیگر حاکم است، به‌طوری که بعد صورت یک طرح‌واره ساختی را در قالب یک واحد کَلّی باز نمایی می‌کند که با یک واحد همبسته معنایی در تناظر است، فارغ از این که اجزاء درونی چه باشد. باید اضافه کرد که اسپوی (۲۰۱۷) در توصیف و تحلیل ساخت‌های تصریفی از صورت‌بندی‌های ریاضی‌گونه بهره می‌برد که در این پژوهش از این ابزار به همراه نمودارهای سلسله‌مراتبی در بازنمایی ساخت تصریفی فعل فارسی استفاده می‌شود.

۵. تحلیل داده‌ها

در این قسمت، ساخت تصریفی برخی از طبقات افعال فارسی با توجه به مشخصه‌های تصریفی‌شان بررسی می‌شود. معمولاً، مشخصه‌های تصریفی زبانها نظام بسته‌ای را تشکیل می‌دهند که نمود صوری آنها به شیوه‌های متفاوت یعنی وندافزایی، فرایندهای آوایی درونی کلمه، تکرار (دوگان‌سازی)، همتانمایی، مکمل‌گونگی، ... است. در زبان فارسی، مشخصه‌های شخص و شمار در تصریف فعل فارسی به شکل شناسه‌های پایانی فعل (غیر از صورت فعل گذشته با مشخصه‌های سوم شخص مفرد) تظاهر می‌یابند که با یکدیگر همپوشانی دارند. مشخصه وجه دلالت بر وجه خبری، التزامی، امر می‌کند که با صورت‌های گوناگون فعل بازنمایی واجی می‌شوند. مشخصه‌های زمان دستوری حال با «می-» به همراه ستاک حال/بن مضارع، زمان گذشته با ستاک گذشته فعل و زمان آینده با ترکیب فعل معین «خواه» و ستاک گذشته فعل تحقق می‌یابند. مشخصه نمود ناقص در یک فعل معمولاً با نشانه «می- / داشتن» به همراه فعل صرف‌شده است و نمود کامل معمولاً به شکل فعل گذشته یا ستاک گذشته فعل به همراه پسوند تصریفی «-ه» و افعال معین «بود» یا افعال پی‌بستی «ام، ای، ...» و نیز «است» بیان می‌گردد (ارکان و حیدرپور، ۱۳۹۹: ۳۳). جهت معلوم فعل

^۱ systematic paradigmatic relationships

نشانه خاصی ندارد و جهت مجهول فعل با صورت ستاک گذشته فعل به همراه پسوند تصریفی «-ه» و فعل معین «شدن» بیان می‌شود.

۱.۵ ساخت تصریفی فعل در فارسی

تصریف فعل در زبان فارسی براساس مشخصه‌های تصریفی از قبیل زمان دستوری، شخص و شمار، نمود، وجه، نهی و نفی صورت می‌گیرد که این مشخصه‌ها به کمک وندهای تصریفی در صورت فعل صرف شده، نمود پیدا می‌کنند و در موارد زیادی رابطه یک به یک میان وند و مشخصه وجود دارد. اما، در موارد متعددی نیز این رابطه یک به یک وجود ندارد. در این جا، برای تحلیل ساخت تصریفی فعل فارسی با تمام تنوعاتش از طرح‌واره‌های ساختی (به شکل صورت‌بندی‌های ریاضی‌گونه) و از مبانی صرف ساختی (برگرفته از مدل اسپوی، ۲۰۱۷ و بوی، ۲۰۱۰ الف و ب) بهره می‌بریم.

الگوی زیر معرف طرح‌واره تصریفی فعل است که در آن، FUNCTION به مشخصه‌های تصریفی اشاره می‌کند که دو سوی یک طرح‌واره ساختی عام را به نمایش می‌گذارد (اسپوی، ۲۰۱۷: ۲):

1) / FORM/_v [FUNCTION] ←→ 'GRAMMATICAL MEANING' action/state

در تصریف فعل فارسی، صورت برخی وندها با مفهوم دستوری‌شان یک به یک است، مانند پسوند /-ان/ با مفهوم سببی که در زبان فارسی معاصر و نیز طبق پژوهش خنجری (۱۴۰۲) در شماری از گویش‌های نو ایرانی به همین شکل (ēn-) حفظ شده است. در مقایسه، برخی دیگر از وندهای تصریفی دلالت بر بیش از یک مفهوم دستوری دارند، نظیر شناسه‌های فعلی -م، -ی و... که بر مفاهیم شخص و شمار دلالت دارند و یا برای بیان برخی مفاهیم تصریفی از صورت‌های چندواژه‌ای استفاده می‌شود، همانند افعال آینده و افعال بعید. وندهای تصریفی نیز که نمود مشخصه‌های واژی- نحوی هستند، معمولاً به همه اعضای یک طبقه واژگانی نظیر فعل، اسم، و صفت می‌پیوندند و بسیار قاعده‌مندتر و زایاتر از وندهای اشتقاقی هستند. برای نمونه، پیشوند تصریفی «می-» به تمام پایه‌های ممکن فعلی منضم می‌شود تا مشخصه استمرار عمل فعل را نشان دهد:

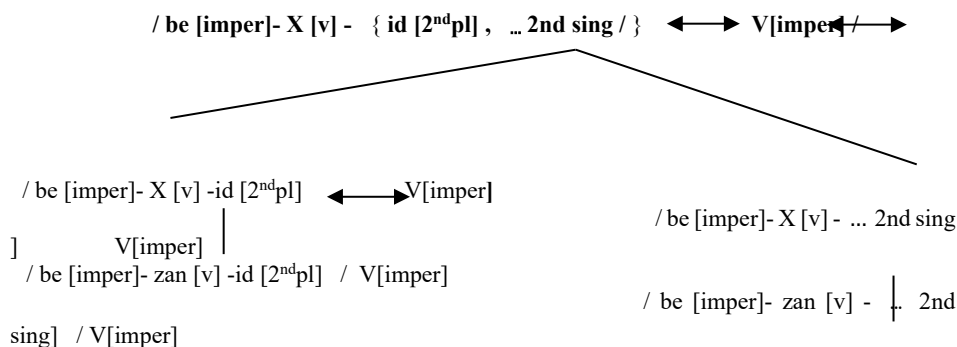
می-: [---- فعل حال/ گذشته] فعل استمراری : می‌روم / می‌رفتیم

در این راستا ساخت‌های متنوع تصریفی فعل را هم موارد قاعده‌مند که رابطه یک به یک بین صورت و معنا وجود دارد و هم موارد بی‌قاعده که رابطه نامتقارن بین صورت و معنای فعل تصریف‌شده وجود دارد، با تکیه بر طرح‌واره‌های ساختی بررسی می‌کنیم.

۱.۱.۵ وجه امری و وجه التزامی

یکی از وجوه فعلی در فارسی، وجه امری است که از طریق پیوند وند «ب» با ستاک حال فعل / بن مضارع با دو تکواژ صفر و -ید به دست می‌آید. بر طبق رویکرد ساختی، طرح‌واره ساختی فعل امر با مشخصه دوم شخص مفرد یا دوم شخص جمع در فارسی که با پیوند وند «ب» با ستاک حال فعل و بدون شناسه یا با شناسه «-ید» به دست می‌آید، به شکل سلسله‌مراتب زیر بازنمایی می‌گردد:

نمودار (الف)

در سطح اول نمودار فوق، یک الگو یا طرح‌واره ساختی عام وجود دارد که رابطه میان صورت و معنای آن از نوع متناظر است، به این معنا که در ازای هر یک از عناصر این ساخت فعلی، معنا / مشخصه‌ای واژی- نحوی وجود دارد و همه اطلاعات قابل پیش‌بینی و شفاف است. هرچه از سطح بالا به سطح پایین‌تر حرکت کنیم، از میزان طرح‌وارگی کاسته می‌شود و درجه مشخص‌بودگی افزایش می‌یابد، برای نمونه، فعل «بزنید» در سطح سوم قرار دارد و نمونه مشخصی از این طرح‌واره عام است و با جایگزینی ستاک حال فعل می‌توان نمونه‌های متعددی از فعل امر دوم شخص جمع را در فارسی خلق کرد که ویژگی‌های طرح‌واره اصلی را به ارث برده است. این نمونه، رابطه میان صورت و معنای فعل صرف شده از نوع انگيخته^۱ است، به این دلیل که رابطه قراردادی میان این صورت فعلی با معنای امری دوم شخص جمع حفظ شده است و به شکل قاعده‌مند میان بُعد صوری طرح‌واره و بُعد معنایی‌اش رابطه قراردادی برقرار است و ویژگی خاص و منحصر به فردی در این صورت فعلی وجود ندارد. اما در نمونه «بزن» در الگوی دیگر، امر با مشخصه دوم شخص مفرد، نمود صوری ندارد و در این فعل، رابطه میان صورت و معنا متقارن نیست که معمولاً با نماد $\emptyset$ ^۲ در رویکردهای صرفی زایشی نشان داده می‌شود. اما در طرح‌واره‌های ساختی تصریف فعل، صورت یا قالب کلی فعل صرف شده «بزن» است که با مشخصه امر دوم شخص مفرد در تناظر قاعده‌مند است، گرچه شمار و شخص در آن نمودی ندارد. با توجه به نمودار(الف)، در ازای مشخصه‌های تصریفی دوم شخص جمع، شناسه یا نشانه «-ید» و در ازای مشخصه‌های دوم شخص مفرد هیچ نشانه صوری وجود ندارد. همین نبود یک نشانه صوری برای مشخصه‌های دوم شخص مفرد در ساخت فعلی امر «بزن» در برابر «بزنید» تقابل معنای دستوری بین این دو ساخت فعل امر ایجاد می‌کند. در واقع، در بُعد معنایی ساخت فعل امر «بزن»، معنای دستوری دوم شخص مفرد وجود دارد، اما در بُعد صوری این طرح‌واره فعلی بازنمایی نمی‌شود که این صورت فعلی را خاص می‌سازد. در این ساخت، کُل بُعد صوری با کُل بُعد معنایی در تناظر است و نیازی به رابطه یک-به-یک میان این اجزاء درونی این دو بُعد نیست تا مجبور شویم راه‌حلی به نام

^۱ motivated

^۲ فقدان یک نشانه صوری برای مشخصه‌های دوم شخص مفرد در فعل امر با نشانه سه نقطه در شکل ۲ نشان داده شده است.

تکواژ صفر را معرفی کنیم. در مجموع، صیغگان فعل امر فارسی شامل دو جایگاه یا صورتگاه است که با صورت‌های فعلی «بزن و بزنی» بازنمایی می‌شوند و می‌توانند با توجه به بافت، جایگزین یکدیگر گردند که در واژگان سلسله‌مراتبی هر دو تحت تسلط یک طرح‌واره اصلی و سپس دو طرح‌واره میانی قرار گرفته‌اند که برای نمونه‌های فعل امر تسلط دارند.

یکی دیگر از وجوه فعل در فارسی، وجه التزامی^۱ است که آن هم از طریق پیوند وند «ب» با ستاک حال فعل، به‌همراه شناسه به دست می‌آید. معمولاً ساخت فعل مضارع التزامی در یک قالب ساختی همجوار با عنصری همچون «ای کاش، باید یا شاید» به کار می‌رود، همانند «باید+ صورت فعل التزامی». برای نمونه، صورت‌های فعل مضارع التزامی دوم شخص مفرد و دوم شخص جمع از فعل «زدن»، به ترتیب صورت‌های «بزنی» و «بزنی» است که در ساخت‌های «باید بزنی» و «باید بزنی» بازنمایی می‌شوند که تفاوتشان به لحاظ صوری، در شناسه‌های «-ی» و «-ید» است، اما این کل ساخت است که معنای التزامی بودن را به این افعال واگذار می‌کند و با جانشینی صورت‌های فعلی، شش صیغه مضارع التزامی در فارسی به دست می‌آید. البته، در صیغگان فعل التزامی صورت فعلی «بزنی»، همانند صورت فعل امر «بزنی» است که در این جا، به اصطلاح صرف زایشی با پدیده صرفی همتانمایی^۲ مواجه می‌شویم. از آن جا که در صرف ساختی، مفهوم صیغگان در تصریف مهم است و یک ساخت به ساخت دیگر مرتبط می‌شود (اسپوی، ۲۰۱۷: ۲)، می‌توان با استفاده از سازوکار «تناوب» در رویکرد ساختی، این یکسانی صورت‌های دو فعل را بازنمایی کرد. در این جا، از تناوب (≈) دو صورت فعلی همانند باوندهای «ب» امر و «ب» التزامی می‌توان سخن گفت که در طرح‌واره‌های ساختی‌شان، ابعاد صوری مشترک دارند، اما در بُعد معنایی با هم کاملاً متفاوتند. درواقع، ویژگی‌های معنایی مربوطه را از طرح‌واره اصلی، به طور پیش‌فرض به ارث می‌برند. این نوع تمایز در عملکرد دو بُعد صوری و معنای ساخت فعلی، همراستا با فرضیه جدایی^۳ در صرف واژه‌بنیاد است، به طوری که فرض وجود طرح‌واره ساختی تصریفی فعل باعث می‌شود تا وجود صورت‌های همتا (خواه بین اعضای یک صیغگان فعلی، خواه در میان اعضای دو صیغگان فعلی) را با معنای دستوری متفاوت توجیه کنیم. اگرچه صورت‌های فعل امر و فعل مضارع التزامی (به تنهایی) همتا هستند، اما این ساخت ترکیبی وجه التزامی است که معنای التزام و آرزو را به این ساخت می‌دهد. درکل، منظور از مقایسه این دو صورت فعلی این است که صورت‌های همتایی در ساخت‌های تصریفی فعل فارسی حضور دارند که جدای از بُعد معنایی طرح‌واره‌های ساختی عمل می‌کنند، یعنی گرچه یک صورت مشترک بر دو معنا دلالت دارد، اما این قالب کلی ساخت‌های تصریفی دو وجه امری و التزامی است که وظیفه انتقال معنا را برعهده دارد. این نوع تحلیل ساختی از دو نوع ساخت تصریفی فعل، این واقعیت زبانی را تایید می‌کند که رفتار صوری

¹ subjunctive

² syncretism

³ Separation Hypothesis

و معنایی می‌توانند متمایز از هم عمل کنند و رابطه آن‌ها یک-به-یک نباشد. این نوع تحلیل، نسبت به رویکردهای تکواژبنیاد که مبتنی بر رابطه یک-به-یک میان صورت و معنا هستند، با چالش کمتری روبه‌رو و مقرون‌به‌صرفه‌تر است و می‌توان با فرض وجود تمایز صورت از معنا، همتانمایی را بدین شیوه توجیه کرد. صورت‌بندی (۲) تناوب دو صورت فعلی امر و التزامی را نشان می‌دهد:

$$2) /be_{[imper]} - zan_{[v]} - id_{[2ndpl]} / V_{[imper]} \approx /be_{[subj]} - zan_{[v]} - id_{[2ndpl]} / V_{[subj]}$$

۲.۱.۵ مکمل‌گونی فعل

یکی دیگر از پدیده‌های صرفی مکمل‌گونی است که در آن ریشه‌های واژگانی متفاوت، صورتگاه‌های موجود در صیغگان یک واژه را پرمی‌کنند (بوی، ۲۰۱۵ ب). اسپوی (۲۰۱۷: ۶) نمونه‌ای از پدیده مکمل-گونی، مربوط به فعل *be* را در صورت‌بندی زیر ارائه می‌دهد، به‌طوری که صورت *am*، صورت اول شخص مفرد زمان حال فعل *be* (با صورت واجی */bi/*) است که صورت پایه آن *be* است:

$$3) /bi_{[v]} \text{ 'be' } \approx /æm_{[v \text{ 1sg pres}]} \text{ 'be'}$$

در فارسی، صورت‌های فعلی «بین و دید» و «هست و بود» وجود دارند که فارغ از منشأ تاریخی-شان، دارای دو ستاک یا صورت فعلی کاملاً متفاوت در زمان‌های حال و گذشته هستند. اکنون باید دید که برخورد رویکرد ساختی در تحلیل مکمل‌گونی فعل چیست. صورت‌های «بین و دید»، در ساخت تصریفی فعل به عنوان پایه یا ستاک فعلی به کار می‌روند که معمولاً آن‌ها را صورت‌های مکمل‌گونه^۱ می‌نامند. این صورت‌ها به طور متناوب در دو بافت صرفی متفاوت جایگزین یکدیگر می‌گردند:

$$4) /bin_{[v \text{ pres}]} / \longleftrightarrow \text{'SEE'} \approx /did_{[v \text{ past}]} \longleftrightarrow \text{'SEE'}$$

در این صورت‌بندی، همان‌طور که تعلق ستاک حال «بین» به واژه «دیدن» /SEE/ مشاهده می‌شود، تعلق ستاک گذشته «دید» به «دیدن» /SEE/ هم بازنمایی می‌گردد، جدای از این که ریشه‌های متفاوتی در فارسی دارند. به لحاظ ساختی، بُعد صوری این دو طرح‌واره متناوب، معنای دستوری زمان حال یا گذشته فعل «دیدن» را برمی‌انگیزاند. این نوع افعال در بُعد صوری، تصریف قاعده‌مندی را نمایش نمی‌دهند، اما براساس وراثت پیش‌فرض، در این مورد خاص، اطلاعات صوری گره پایین‌تر (یعنی صورت «دید») می‌تواند جایگزین اطلاعات صوری مربوط به فعل گذشته شود. این شیوه محاسبه ویژگی‌های کلمات غیریک‌نواخت است، بدین معنا که ضروری نیست تا همه اطلاعات گره بالاتر در گره پایین‌تر حفظ شود، بلکه یک ویژگی خاص و غیر قابل پیش‌بینی که در این مورد صورت خاص «دید/did» است، تظاهر می‌یابد. به عبارتی، این صورت خاص به جای ستاک گذشته فعل با ویژگی عام و قابل پیش‌بینی (که در ستاک‌های گذشته فعلی قاعده‌مند به شکل «ستاک حال فعل + تکواژ گذشته‌ساز» همانند «خورد» بیان می‌شود) تظاهر می‌گردد. بنابراین، میزان انگیزندگی

¹ suppletive forms

میان صورت و معنا در صورت‌بندی برای این فعل خاص کم است، گرچه، تناظر میان بعد صوری و معنایی آن وجود دارد، به این دلیل که یک واحد صوری تماماً با یک واحد معنایی رابطه دارد. در این نمونه خاص، بدون این که ویژگی یا قاعده عام و پیش‌فرض برای تولید فعل گذشته در بالاترین طرح‌واره ساختی نقض شود، ویژگی خاص جایگزین می‌شود و لذا، میزان انگیختگی کم است. با وجود این، هم ستاک گذشته فعل قاعده‌مند همانند «خورد» و هم ستاک گذشته فعل بی‌قاعده که مکمل‌گونه است همانند «دید»، تحت تسلط طرح‌واره اصلی هستند و وراثت اطلاعات از سطح بالا توسط این نمونه‌ها به شکل پیش‌فرض انجام می‌شود، غیر از این که صورت ستاک گذشته برای «بین» به شکل قاعده‌مند به ارث نمی‌رود، بلکه صورتی از یک ریشه واژگانی دیگر کلاً جایگزین می‌گردد، بنابراین میان صورت مذکور و معنای گذشته تناظر وجود دارد، گرچه رابطه یک به یک نیست:

نمودار (ب)

$$/X [\text{pres } v] - \{id, ad, t, d\} \longleftrightarrow [\text{past verb}] /$$

$$\begin{array}{c} \text{XOR} [\text{v pres}] -d \longleftrightarrow \text{'EAT'} \approx \text{xord } v[\text{past}] \longleftrightarrow \text{'EAT'} \longleftrightarrow /bin [\text{v pres}] / \longleftrightarrow \text{'SEE'} \approx /did \\ [\text{v past}] \text{'SEE'} \end{array}$$

۳.۱.۵ تکواژگونگی فعل

تکواژگونگی، پدیده صرفی دیگری در تصریف فعل فارسی است، بر این اساس که در تظاهر ستاک‌های گذشته شماری از افعال فارسی، تنوع صوری مشاهده می‌شود. در نمونه‌ای از افعال، تکواژگونه گذشته آنها به زنجیره‌های آوایی est/ost/ast ختم می‌شود که در طرح‌واره ساختی زیر با زنجیره Vst نشان داده شده است. V (بزرگ) در این جا نشانه واکه‌های o/e/a قبل از همخوانهای st در پایان ستاک گذشته این طبقه از افعال است که در صورتهای فعلی «توانست»، «شکست»، «جُست» و نظایر آن تظاهر پیدا می‌کند:

$$5) /X [\text{v pres}]/ \approx /X \text{Vst}[\text{v past}] / \text{ where } X = \{\text{tavān, shekan, ju, ...}\}$$

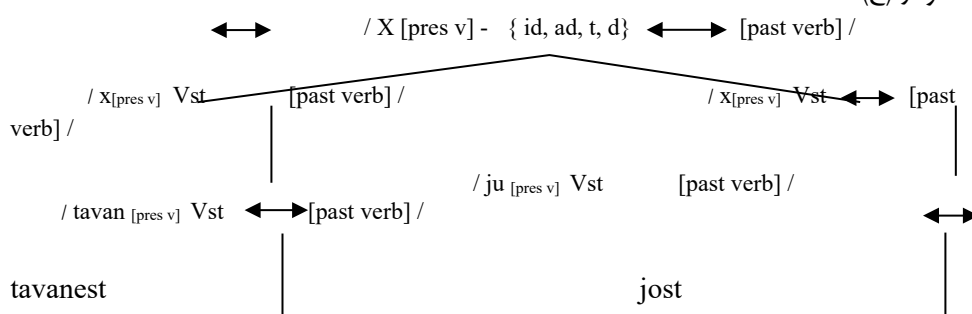
در موارد فوق با پدیده تکواژگونگی ستاک^۱ روبرو هستیم که رابطه چند صورت با یک معنا/مشخصه گذشته، نوعی عدم تقارن صورت و معنا در این طبقه از افعال را نشان می‌دهد. در این نمونه‌ها، در مرز پیوند ستاک حال با تکواژ گذشته تغییراتی آوایی رخ می‌دهد که در صرف زایشی به کمک قواعد واژ-واجی همانند قاعده (۵) آن‌ها را توصیف می‌کنند.

در تحلیل این نوع تنوعات صوری ستاک گذشته افعال برطبق رویکرد ساختی، لازم است تا در بُعد صوری طرح‌واره، الگوی ستاک گذشته این طبقه از افعال را با یک صورت‌بندی مشترک، یعنی در

¹ stem allomorphy

قالب ساخت / X Vst [v past] / نمایش داد، فارغ از این که چه واکه‌ای قبل از زنجیره st وجود دارد تا معرف ستاک‌های افعالی باشند که چندان قاعده‌مند نیستند، اما در عین حال از طرح‌واره عام برای ساختن ستاک فعل گذشته تابعیت می‌کنند، با این که در ذیل یک زیرطرح‌واره قرار دارند و این ویژگی خاص صوری را (زنجیره Vst) دارا هستند. وجود این زیرطرح‌واره نشان می‌دهد که نوعی بی‌قاعدگی در شکل‌گیری ستاک گذشته طبقه‌ای از افعال وجود دارد که در سطوح پایین سلسله مراتب تحقق می‌یابد و با این که از اطلاعات پیش‌فرض در بُعد صوری بالاترین طرح‌واره ساختی مربوط به شکل‌گیری افعال گذشته عدول کرده، ولی هنوز هم شاخه‌ای از طرح‌واره اصلی (سطح اول با اطلاعات پیش‌فرض برای ستاک گذشته) باقی می‌ماند. در این موارد، عناصر درونی در بُعد صوری ساخت، هرچه که باشد، با یک معنا یعنی زمان گذشته در تناظر است و همبستگی صورت و معنا در یک قالب ساختی با میزان کمی از انگیزختگی برقرار می‌گردد:

نمودار (ج)

اکنون در دو نمونه دیگر، صورت‌های صرف شده دو فعل در زمان‌های حال و آینده را بررسی می‌کنیم. در صورت‌بندی (۶) ساخت فعل صرف شده «می‌آموزم» نشان داده شده که در آن پیشوند - می و نیز شناسه -ām برای شخص و شمار اضافه شده است و سپس صورت‌بندی (۷)، «خواهم آموخت» در قالب ساختی است که در آن پدیده نمود گسترده^۱ (عبارت چندواژه‌ای) برای بیان فعل آینده فارسی تظاهر یافته است (همان):

6) / [āmuz v pres] / ≈ / mi [prog]- āmuz[v pres] -am [1st sing] / [v pres prog]

7) / [āmuz v pres] / ≈ / xāh[aux future]-am[1st sing] āmux -t [v past stem] / [v future]

در دو صورت‌بندی اخیر، مشخصه‌های تصریفی هم با سازوکار وندافزایی در صورت‌بندی (۶) و نیز به کمک نمود گسترده در صورت‌بندی (۷)، طرح‌واره ساختی دوصورت فعل فارسی نشان داده شده است. آنچه که اهمیت دارد، این است که ساخت‌ها، با وجود چند سازوکار صرفی متفاوت، به یک شیوه تبیین شده‌اند، به طوری که هر ساختی، کلاً در تناظر با مشخصه‌ای تصریفی است، گرچه ممکن است

^۱ extended exponence

رابطه یک به یک میان یک صورت و مشخصه تصریفی وجود نداشته باشد یا ستاکی طی فرایند تصریف فعل تولید شود که صورت موجودی در زبان فارسی نباشد، همانند «آموخ»، که معمولاً به شکل سنتی، تغییر آوایی «ز» به آوایی «خ» را در مجاور آوایی «ت» به کمک قواعد واژ-واجی توجیه می‌کنند. البته، باتوجه به رویکرد واژه‌بنیاد صرف ساختی، «آموخ» فقط یک ستاک یا صورتی آوایی است که متعلق به فعل «آموختن» است و اکنون به عنوان نوعی ستاک، در ساخت تصریفی فعل تظاهر می‌یابد که به تنهایی معنای مستقلی ندارد، اما در بُعد صوری طرح‌واره ساختی فعل آینده «خواهم آموخت» حضور دارد. این ساخت فعلی، یک واحد همبسته است که در برابر یک مفهوم دستوری یعنی فعل آینده فارسی قرار می‌گیرد. به عبارتی، کُل این صورت، معنای فعل «آموختن» را در زمان آینده برمی‌انگیزاند و با آن در تناظر است. لذا، به جای معرفی قواعد واژ-واجی برای توجیه صورت «آموخ»، آن را صرفاً یک پایه فعلی در بُعد صوری طرح‌واره ساختی در نظر می‌گیریم.

۴.۱.۵ ستاک ساختواژی

در نمونه‌ای دیگر از طبقات فعلی صرف شده در زبان فارسی، می‌توان به ستاک گذشته فعل اشاره کرد که پایه یا ستاکی مشترک در چندین تصریف طبقات فعلی فارسی شرکت می‌کند. به عنوان نمونه، ستاک گذشته فعل^۱ «آمد» که در سه ساخت فعلی در جملات ذیل به کار رفته است و کل ساخت فعل شده به لحاظ معنای دستوری بر سه حوزه زمانی آینده، گذشته و حال، به همراه مفاهیم وجه اخباری و نیز نمود کامل و ناقص دلالت دارد. درواقع، صورت «آمد» به عنوان ستاک در صورت فعلی صرف شده «آمدند»، در بُعد صوری طرح‌واره قرار می‌گیرد که مستقل از بُعد معنایی عمل می‌کند و در آن سوی طرح‌واره، بُعد معنایی، یک واحد معنایی فعلی را ارائه می‌دهد، فارغ از آن که صورت چه باشد و چه اجزایی دارا باشد. این ستاک، ستاک ساختواژی^۲ فعل نامیده می‌شود که مربوط به زمان گذشته دستوری نیست، بلکه یک صورت آوایی است که در تصریف فعل آینده، حال و گذشته در فارسی به کار می‌رود:

(۸) دیروز به مدرسه آمدند. (با مفهوم گذشته)

(۹) شاید فردا به دانشگاه آمدند. (دارای معنای وجهی، که نظرگوینده این جمله را رمزگذاری می‌کند که با مفهوم انجام احتمالی عملی در آینده همراه است)

(۱۰) بدوید که آمدند. (با مفهوم حال استمراری)

اگرچه در جملات فوق، ستاک گذشته «آمد» مشترکاً در تصریف سه فعل با شماری از مشخصه‌های تصریفی متفاوت شرکت می‌کند، به عبارتی، چند مشخصه تصریفی با یک صورت صرفی^۳ در ساخت فعلی انطباق یافته‌اند، اما این عدم انطباق را می‌توان به کمک طرح‌واره ساختی توجیه کرد،

¹ verb past stem

² morphological stem

³ morphological form

به این دلیل که میان بُعد صوری و بُعد معنایی در دو سوی طرح‌واره تمایز و استقلال عملکرد وجود دارد و لذا، یک صورت فعلی می‌تواند در خدمت چند نقش و معنا باشد. همچنین، می‌توان یک ساخت فعلی را با ساخت‌های دیگر در تناوب قرار داد، چنانکه در صورت‌بندی زیر مشاهده می‌شود:

11) /X [past stem] - and [3rd pl] /V[past] ≈ / X[past stem] - and [3rd pl] /V future] ≈ / X[past stem] - and [3rd pl] /V[pres prog]

با تناوب ساخت‌های فعلی در صورت‌بندی فوق، ستاک گذشته «آمد» متعلق به واژه «آمدن» مشترکاً پایه ساخت‌های فعلی فوق را در بُعد صرفی بازنمایی می‌کند، اما در بُعد معنایی متفاوت هستند که به طور متناوب عمل می‌کنند. این امر نشان می‌دهد که فرض جدایی صورت و معنا در رویکردهای صرفی واژه‌بنیاد از جمله صرف ساختی، سبب می‌شود تا عدم تقارن صورت و معنا را در صیغگان تصریفی فعل بدین شکل توجیه نماییم. در مجموع، داشتن صورت مشترک فعلی یا پایه فعلی مشترک (همانند آمد) در چند ساخت تصریفی فعلی متفاوت، درجه انگیزختگی میان صورت و معنا را در این نوع ساخت‌ها کاهش می‌دهد، به این دلیل که فقط یک معنای قراردادی را برانگیخته نمی‌سازد، بلکه با چند معنا مرتبط است، گرچه در ساخت‌های متفاوت است.

۶ نتیجه

مفهوم صیغگان به منظور ارتباط دادن یک ساخت با ساخت دیگر و جانشینی این صورت‌ها با یکدیگر مفهومی ضروری در تحلیل تصریف فعل است. از این منظر، فعل فارسی به عنوان یک کانون واژگانی در شبکه صیغگانی خود با مشخصه‌های واژی- نحوی از جمله زمان دستوری (حال، گذشته، آینده)، وجه (خبری، التزامی، امری)، نمود (ساده و مستمر) و ... پیوند می‌خورد. هر کدام از این مشخصه‌ها، خود دارای زیرمقولاتی هستند که ریشه یک فعل فارسی با توجه به ستاک‌های حال و گذشته آن، در هر کدام از این زیرمقولات صرف می‌شوند و کُل صورت فعلی صرف‌شده را در برابر یک معنای دستوری قرار می‌دهد، فارغ از این که رابطه‌ای یک- به- یک میان عناصر درونی حاضر در یک صورت صرف‌شده فعلی و معنای آن وجود داشته باشد یا نداشته باشد. همان طور که مشاهده شد در شماری از نمونه‌های فعلی صرف‌شده، این عدم تقارن وجود دارد. لذا، در پاسخ به سوال اول باید گفت که با فرض جدایی بُعد صوری از بُعد معنایی در ساخت تصریفی فعل فارسی، عملکرد آن‌ها را از هم متمایز است، اگرچه با هم متناظر هستند. لذا، تناظر میان یک فعل صرف‌شده با یک معنای دستوری لزوماً به معنای تقارن یک صورت در برابر یک معنا نیست، بلکه کُلیت این دو بُعد در ساخت فعلی - و نه اجزای آن‌ها، با یکدیگر در تناظر هستند.

در پاسخ به سؤال دیگر پژوهش باید اظهار داشت که بی‌قاعدگی‌ها و موارد خاص را در تصریف فعل فارسی از جمله همتانمایی، مکمل‌گونی، تکواژگونگی ستاک فعلی، که ناشی از عدم تقارن صورت و معنا در برخی افعال صرف‌شده است، می‌توان از طریق سازوکار وراثت پیش‌فرض به شیوه‌ای توجیه کرد، به‌طوری که علاوه بر وراثت پیش‌فرض اطلاعات از طرح‌واره اصلی در افعال فارسی، ویژگی‌های

خاص افعال صرف شده در سطح پایین‌تر می‌تواند جایگزین اطلاعات عام و قابل پیش‌بینی شود و لذا، ضروری نیست تا همه اطلاعات گره بالاتر در گره پایین‌تر حفظ شود. بنابراین می‌توان تصریف افعال بی‌قاعده فارسی را نیز در کنار تصریف افعال باقاعده تحلیل و توجیه کرد. در واقع، در چارچوب رویکرد ساختی، آرایش عناصر ساختمانی در افعال فارسی همانند ستاکها، وندها، عناصر بدون نقش / معنا و وقوع فرایندهای واژ-واجی در بُعد صوری تصریف فعل تحقق می‌یابد که شماری از مشخصه‌های واژی- نحوی را در قالب یک بسته واحد معنایی برمی‌انگیزاند و طرح‌واره تصریفی فعل را نمایش می‌دهد که بدون فرض وجود رابطه نظام‌مند میان صورت و معنا در بستر مفهوم ساخت، نمی‌توان آن‌ها را تحلیل و تبیین کرد. بنابراین، مزیت این رویکرد آن است که در عین تنوعات صوری در ساخت تصریفی فعل فارسی و در عوض تاکید بر راه‌حلهایی از جمله انواع قواعد واج-واژی، تکواژ صفر و پدیده‌های صرفی گوناگون برای توجیه بی‌قاعدگی‌ها و موارد خاص، می‌توان از طرح‌واره‌های ساختی برای توجیه انواع ساخت‌های فعلی فارسی بهره برد.

در پایان باید اظهار کرد که تحلیل ساختی از تصریف فعل فارسی، تعمیم‌یافته و مقرون به صرفه و تا حد قابل‌قبولی کارآمد است، به این دلیل که درجات مختلفی از انتزاع و انگیزختگی میان صورت و معنای ساخت فعلی را از بالاترین سطح سلسله‌مراتب ساخت تصریفی فعل تا پایین‌ترین سطح (نمونه- های فعل صرف‌شده) با تمام قاعده‌مندی‌ها و تنوعات صوری‌اش تبیین می‌کند. اما پیامد آن این است که تحلیل ساخت تصریفی فعل فارسی را تاحدی نامقید^۱ می‌سازد، به طوری که مشخص نیست در تصریف فعل تا چه میزان صورت فعل صرف شده می‌تواند با معنای آن نامتقارن باشد و به نظر می‌رسد که مفهوم محدودیت را در این نوع تحلیل از تصریف فعل فارسی به چالش می‌کشد. البته پاسخ به این مسئله، پژوهش بیشتری را می‌طلبد.

منابع فارسی

- ارکان، فائزه، و حیدرپور بیدگلی، تهمینه (۱۳۹۹). صرف: رویکردهای نظری و کاربرد آن‌ها در زبان فارسی. تهران: سمت.
- ارکان، فائزه (۱۴۰۲). تحلیل تکواژگونگی ستاک گذشته فعل در چارچوب صرف توزیعی. *زبان‌شناسی و گویش‌های ایران*، دانشگاه شیراز، ۸، ۱، ۲۲-۱.
- انوشه، مزدک (۱۳۹۹). ستاک بی ستاک: توزیع واژگونه‌های فعلی بر پایه صرف توزیعی. *پژوهش‌های زبانی*، ۱۱ (۲)، ۴۸-۲۵.
- انوشه، مزدک (۱۳۹۷). بازنگری در تصریف زمان گذشته در زبان فارسی برپایه نظریه صرف توزیعی. *جستارهای زبانی*، ۹ (۱ پیاپی ۴۳)، ۵۷-۸۰.

¹ unconstrained

- بهرامی خورشید، سحر (۱۳۹۸). دستور شناختی: مبانی نظری و کاربردی آن در زبان فارسی. تهران: سمت.
- خنجری، سلمان (۱۴۰۲). فعل سببی ساختوازی در زبان‌ها و گویش‌های ایرانی (حفظ وند سببی‌ساز باستانی در برخی گویش‌های نو ایرانی). پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۲(۲)، ۷۹-۱۰۳.
- سامعی، حسین (۱۳۹۵). صرف در زبان فارسی. تهران: کتاب بهار.
- صادقی، علی‌اشرف و غلامرضا ارژنگ (۱۳۵۶). دستور، سال دوم آموزش متوسطه عمومی، رشته فرهنگ و ادب. تهران: انتشارات اقبال.
- قطره، فریبا (۱۳۸۶). مشخصه‌های تصریفی در زبان فارسی امروز. مجله دستور، ۳، ۵۲-۸۱.
- کرد زعفرانلو کامبوزیا، عالیه، فرزانه تاج‌آبادی، مصطفی عاصی و فردوس آفاگل‌زاده (۱۳۹۴). بررسی واژ-واجی ستاک گذشته در زبان فارسی. جستارهای زبانی، ۶(۴)، ۲۵-۲۲۸.
- کشانی، خسرو (۱۳۷۲). فرهنگ فارسی زانسو. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- ملکی مقدم، اردشیر، علی محمد حق شناس و حیات عامری (۱۳۹۶). بررسی ساختار فعل فارسی در چارچوب نظریه کلمه و صیغگان. جستارهای زبانی، ۸، ۲ (پیاپی ۳۷)، ۲۷۶-۳۰۷.
- منشی زاده، مجتبی (۱۳۷۷). «تکواژ ماضی‌ساز و گونه‌های آن». پژوهش‌نامه علوم انسانی، ۲۳(۲)، ۲۶-۳۹.

References

- Anderson, S. R. (1982). "Where's morphology?". *Linguistic Inquiry*, 13, 571-612.
- Anoushe, M. (2020). "There is no Stem: the Distribution of Verbal Allomorphs, a Distributed Morphology Analysis". *Journal of Language Researches*, 11, 2, 25-48. [In Persian]
- Anoushe, M. (2018). "A Revision of Persian Past Tense Inflection: A Distributed Morphology Approach". *Language Related Research*, 9 (1), 57-80. [In Persian]
- Arkan, F. & T. Heidarpour Bidgoli (2020). *Morphology: Theoretical Approaches and Their Applications in Persian Language Analysis*. SAMT Publication. [In Persian]
- Arkan, F. (2023). "The Analysis of Past Stem Allomorphy of Verbs Based on Distributed Morphology". *Journal of Iranian Languages & linguistics*, (1)8, 1-22. [In Persian]
- Baerman, M. (2016). *The Oxford Handbook of Inflection*. M. Baerman (ed.), Online Publication.
- Bahrami-Khorshid, S. (2019). *Cognitive Grammar: Theoretical Foundations and Application in Persian Language*. Tehran: SAMT. [In Persian]

- Booij, G. (2007). "Construction Morphology and the Lexicon". In F. Montermini, G. Boyé & N. Hathout (eds.), *Selected Proceedings of the 5th Décembrettes: Morphology in Toulouse*, 34–44. Somerville: Cascadilla Press.
- Booij, G. (2009). "Compounding and Construction Morphology". In R. Lieber & P. Štekauer (eds.), *The Oxford Handbook of Compounding*, 201–216. Oxford: Oxford University Press.
- Booij, G. (2010a). "Construction Morphology". *Language and Linguistics Compass*, 3 (1): 1-13.
- Booij, G. (2010b). *Construction Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Booij, G. (2013). "Inheritance Issues in Construction Morphology ". In N. Gisborne and A. Hippisley (eds.), *Default Inheritance*. Oxford: Oxford University Press.
- Booij, G. (2015 a). "Construction Morphology". In Andrew Hippisley and Gregory T. Stump (eds.), *The Cambridge Handbook of Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Booij, G. (2015b), "Morphological Analysis", in Bernd Heine, and Heiko Narrog (eds), *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*, 2nd ed. online edition, Oxford Academic.
- Booij, G. (2018). "The Construction of Words: Introduction and Overview". In Geert Booij (ed.), *The Construction of Words Advances in Construction Morphology*. Springer.
- Ghatreh, F. (2008). "Characteristics of Inflection in the Persian Language Today". *Dastur Magazine*, 3, 52-81. Tehran: Persian Language and Literature Academy. [In Persian]
- Goldberg, A. E. (2003). "Constructions: a New Theoretical Approach to Language". *Trends in Cognitive Sciences*, 7 (5), 219-224.
- Halle, M. & Marantz, A. (1994). "Distributed Morphology and the Pieces of Inflection". In K. Hale & S. keyser(eds.), *The View from Building 20*. Massachusettes Institute of Technology.
- Haugen, J. D. & D. Siddiqi (2013). "Roots and the Derivation". *Linguistic Inquiry*, 44 (3). 493-517.
- Kerevičiene, J.(2009). *Glossary of Cognitive Terms*. Kaunas, 2009.
- Keshani, Kh. (1993). *Zansou Persian Dictionary*. Tehran: Institute for University Press. [In Persian]
- Khanjari, S. (2024). " The Morphological Causative Verb in Iranian Languages and Dialects (Old Causer Affix in Some of the New Iranian Dialects)". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 2(2), 79-103. [In Persian]

- Kord-e Zafaranlu Kambuziya A., Tajabadi, F., Assi, M., Aghagolzadeh, F. (2015). "Morpho-phonemic Analysis of Past Stem in Persian". *Language Related Research*, 6 (4) :201-228. [In Persian]
- Maleki Moghadam A., Hagh Shenash, A. M., Ameri, H. (2017). "Analyzing the Inflectional Structure of Persian Verb Based on Word and Paradigm Theory". *Language Related Research*, 8 (2) :277-307. [In Persian]
- Monshizadeh, M. (1998). "Past Morpheme and its Variants". *Journal of Human Sciences*, (23), 26-39. [In Persian]
- Sadeghi, A.A. and Gh. Arjang (1978). *Grammar, Second Year of General Secondary Education, Culture and Literature Major*. Tehran: Iqbal Publications. [In Persian]
- Samei, H. (2016). *Morphology in Persian*. Tehran: Ketabe Bahar. [In Persian]
- Siddiqi, D. (2009). *Syntax Within the Word: Economy, Allomorphy, and Argument Selection in Distributed Morphology*. John Benjamins Publishing Company.
- Spuy, A. V. (2017). "Construction Morphology and Inflection". *Lingua*, 199: 60-71.